

Egy dunántúli római gazdag ember kincse: Seusónak és családjának díszedényei

■ A „kincsleletek” szinte minden történeti korszakban felbukkannak, és általában háborús viszonyokat jeleznek. A római császárkorban különösen gyakoriak az éremkincsek, amelyek a betörésekről, polgárháborúkról árulkodnak. Jellemzően főleg ezüstérmékből, denárokból állnak. Pannoniában az éremkincsek a Marcus Aurelius-kori markomann–szarmata háborúk időszakát, a 3. század közepén a polgárháborúkat, majd 374–375-ben a szarmata betörést jelzik. Az 5. században azonban már menekült a tartományból a lakosság: amit lehetett, magukkal vittek Dalmatiába és Észak-Itáliába. Ezért értékeik elrejtése megszűnt. Az ékszerleletek ritkák: ennek oka, hogy a császárkor első századaira nem jellemző a súlyosabb arany ékszerek használata. A gazdagságot a föld és a műveléséhez szükséges eszközök, valamint terményeik jelentették. A 4. században a tízezres darabszámot is elérő leletek jól mutatják a pénz értéktelenedését. A velük együtt elrejtett mezőgazdasági eszközök pedig a vaseszközök

felértékelődését mutatják. Néhány különleges esetet leszámítva a kora császárkorban ezüstedényeket, dísz tárgyakat is ritkán rejtettek el. A legtehetősebbek, az arisztokrácia tagjai Itáliában laktak, ahol nem volt okuk értékeik elrejtésére. A szenátusnak és a lovagrendnek a ranglétrát végigjáró tagjai – tehát a leggazdagabb réteg – a tartományokban csak néhány hivatali évet töltöttek. A nyugat-európai provinciákban a helyi földbirtokosok a császárkor második felére vagy nosodtak olyan mértékben, hogy fényűző tárgyakat tudjanak beszerezni. A 4. században a gazdagodáshoz hozzájárultak a császárok iránti hűség biztosítását szolgáló jutalmak, amelyek intézésére hivatali szervezet is létrehozottak. A provinciális – nem született – arisztokráciához tartozott a Seuso nevű férfi, aki a 4. század vége felé kényszerült elrejtetni ezüst díszedényeit, és – akár halála, akár a rejtékhely megváltozása miatt – már nem tudta fellelni, tovább használni és átadni utódainak, ahogy a tál felirata kívánja neki.

**Lakomajelenet,
Seuso családja körében,
Seuso-tál (részlet) /
Banquet Scene:
Seuso with His Family.
Seuso Plate (detail)**
4. század, ezüst,
zománc; tál: Ø 70,5
cm, súly: 8873 g /
4th c., silver; enamel;
plate: Ø 70,5 cm,
weight: 8873 g

**Sokszögletű korsó
Bacchusnak és
kísérőinek alakjával /
Polygonal Ewer
with Figures of Bacchus
and His Followers**

*4. század, ezüst,
néhol aranyozott,
öntött, domborított,
cizellált, vésett;
magasság: 43,5 cm,
száj: Ø 11,5 cm,
súly: 3000 g,
űrtartalom: kb. 4 l /
4th c., silver, in parts
gilded, cast, embossed,
chiselled, engraved;
height: 43,5 cm,
mouth: Ø 11,5 cm,
weight: 3000 g,
volume: c. 4 l*

Fotó: Mitrav Zsolt

Amíg Seuso edényei az egységes kultúrájú birodalomban bárhol előkerülhettek volna, a lelet azért különleges, mert – szemben a császárkori ezüstedények többségével – az egyik tál feliratából nemcsak tulajdonosának a nevét tudjuk meg, hanem azt a helyet is, ahol élt, lakott és az edényeket használta. Ez egyedülálló különlegesség a császárkori kincsleletek sorában. Edények esetében ilyen fokú individualizálást nem ismerünk. A készlet egyik tájának feliratából megtudjuk, hogy Seuso a *Pelso*-tó, tehát a Balaton környékén volt birtokos, ott érezte jól magát, ott töltötte szabad idejét. A *Pelso* felirat árulja el, hogy az 1970-es

években előkerült, majd Magyarországról külföldre csempészett, 76,5 kilogramm ezüst díszedényeknek hol kell keresni a lelőhely-körzetét. És ez az a tényező, a földrajzi hely megnevezése, amiről a kincslelet első megszerzőinek fogalmuk sem volt. Ugyanis, ha tudják, kitörhették volna a tálról azt a kis felületet, amelyen a *Pelso* olvasható. Ez a felirat volt az oka annak, hogy az edények birtoklói majd 15 évig nem tudták eladni az edényeket sem Európában, sem az Egyesült Államokban. A szakemberek számára a *Pelso* ismert volt, és árulkodott a kincs eredetéről; hiába volt libanoni „kiviteli engedély”. Valószínűleg az edé-

Fotó: Mráv Zsolt

**Pelso felirat, Seuso-tál
(részlet) /
The inscription 'Pelso'.
Sevso Plate (detail)**

*4. század, ezüst,
zománc;
tál: Ø 70,5 cm,
súly: 8873 g / 4th c.,
silver, enamel;
plate: Ø 70,5 cm,
weight: 8873 g*

**Ezüsttál
középmedaillonja /
Central Medallion
of a Silver Plate**

*4. század, ezüst,
vésett, nielloval
díszített;
tál: Ø 64,2 cm,
súly: 7150 g /
4th c., silver,
engraved, nielloed;
plate: Ø 64,2 cm,
weight: 7150 g*

nyek megszerzői is utána néztek a szónak, amit legkönnyebben a hatvankötetes ókortörténeti lexikonban tehetek meg (Pauly–Wissowa-enciklopédia). A lexikon szerkesztői egy-egy el nem készült címszó esetében a szót magát feltüntették, és jelezték, hogy valamelyik pótkötetben majd közlik a szöveget. A fősorozatban azonban a Pelsót meg sem említették. 1990-ben, amikor végül megkísérelték árverésre bocsátani, és a kincs felirata, a Pelso nyilvánosságot kapott, a Magyar Nemzeti Múzeum régészei a tő nevéből kiindulva tudták a kincs dunántúli eredetét és a lelőhely körzetét meghatározni. Szerencsénk volt, mert a Pelso felirat nélkül az edények használati és lelőhelye mindörökre eltűnt volna. A Balaton római kori nevét az 1. században Plinius, a 4. században Aurelius Victor, később a Ravennai Geographus és Iordanes történetíró említik.

A médiában megjelent hírekkel kapcsolatban meg kell jegyezni: régészeti érvekkel természetesen igazolni lehetett a kincs pannoniai és dunántúli használatát, valamint vitatni az ellenérveket. Hiszen ezért tudott megindulni a rendőrségi nyomozás. A régészeti érvek azonban nem azonosak egy bűnügyi vizsgálat bizonyítékaival. Ilyen bizonyítékokat pedig az előkerülés után 15 évvel kinyomozni és találni rendkívüli feladat. A New York-i perben a sajátos amerikai eljárásnak köszönhetően a bíró meg tudta akadályozni az esetleges lelőhelyre vonatkozó érvek meghallgatását. Ha a peres eljárásban nem sikerült is bizonyítani a kincs dunántúli lelőhelyét, ez nem azt jelentette, hogy az edényeket nem ott, hanem máshol találták. Ezért sem tudták az edényeket értékesíteni.

A kincslelet ismert része 14 tárgy, amelyeket egy nagy rézüstben rejtettek el: szinte mind díszedények voltak. Négy tál, egy kétfülű, öt egyfülű korsó, egy toalettdoboz, egy medence és két vödör vált ismertté. Mindegyikre jellemző a nagy méret, és a különféle ötvöstechnikával készült gazdag figurális és ornamentális díszítés. A londoni árverési katalógus megjelenése (1989) és a tárgyak megismerése után nyilvánlávává vált: a párját ritkító késő császárkori lelet összetétele nem felel meg a szokásos római kincsleleteknek. Nem tartalmaz kisebb tárgyakat, tányérokat, kanalakat, poharakat. Ennek két oka lehet: Seuso kincsének

vagy csak egy része került elő, vagy a külföldre csempészett tárgyaknak csak egy része került nyilvánosságra. Mindkettőről szó lehet. Az előbbit egy 19. század végén talált lelet támogatja: a Fejér megyei Polgárdi melletti Szárhegyen 1878-ban összecukható ezüasztalt találtak. A régebben háromlábú asztalnak tartott tárgyról az újabb restaurálás után nyilvánlávává vált, hogy különösen ritka, négylábú asztal volt. Mivel különlegességében, valamint korban, stílusban és lelőhelykörzetben Seuso kincséhez kapcsolódik, eredetileg az ő tulajdonában lehetett. Ebből is sejthetővé vált, hogy az edényeket valahol a környéken, talán több részletben rejtették el. Hogy nem a teljes kincs vált ismertté, amellet az szól, hogy ötvösjeggy, amely a gyártóműhelyt vagy készítőt nevezi meg, a 14 tárgy között egyen sincs. És olyan tárgy sincs, amelyet az ábrázolása miatt egzakt módon, pontosan keltezni lehetne. Feltételezhető, ha volt is ilyen tárgy a leletben, azt kiemelték és eltitkolták.

A nagy korszokat vékony ezüstből készítették, a füleket, a talpast öntötték. A korsók és edények felületére mitológiai alakokat és jeleneteket domborítottak. Más korszok felületére ornamentális és figurális mintát véstek. A névadó tálon a vésett hátteret nielloval töltötték ki. Az ábrázolási felületek körvonalait, az alakok ruházatát, a hátteret pedig gyakran aranyozták.

A többek által elbirtokolt kincsnek az a fele került haza, amely a Seuso-tálat tartalmazza. Ezen kívül a szakmailag fontos rézüst, amelyben az edényeket egykor elrejtették: készíttési technikája egyezik a hasonló dunántúli edényekével. Továbbá egy sokszögletű, figurális díszítésű, Bacchus kísérelőivel díszített korsó, két nagy, geometrikus mintájú, vésett díszű korsó a hozzájuk tartozó, gerezdesen domborított medencével, egy nagy ezüsttál a közepén geometrikus mustrával, végül egy nagyobb, magas hengeres doboz, amely egykor Seuso feleségének piperetégelyeit tartalmazta. A doboz felületét domborították: a feleség és az őt kiszolgáló cselédek képe látható rajta.

A Seuso nevét tartalmazó tál formája egyezik a késő római dísztalakkal, csakhogy díszesebb, és jellegzetessége a megszemélyesített medaillon-ábrázolás. A tál peremén kékes színű email háttérben vadászok és vadállatok vonulnak, a középmedaillonban, szintén

kékes zománc háttérrel vízparti jelenetet, életképet ábrázoltak, amit gondosan vésett latin nyelvű felírat körít – magyar fordításban: „Ezek az edények, Seuso, sok évszázadon keresztül tartsanak ki számodra és az utódaidnak méltón hasznukra legyenek”. Az idilli táj-ábrázolás a gazdag földbirtokosok életérzését fejezi ki.

A tál peremén a Mediterráneumban élő állatok (párducok, oroszlánok, gazellák, antilopok) sorakoznak, és emberek indulnak vadászatra. A medaillonban viszont a dunántúli tájat és állatait ábrázolták. A medaillon felső és az alsó sávjában is vadásznak, a középsőben az elejtett vadak feldolgozása folyik, s lakomajelenetet ábrázoltak Seusóval és családjával. A táj növényzete: fák, bokrok erdős-ligetes tájat jelenítenek meg virágokkal. A fák ábrázolása megfelel a római stílusnak: göcsörtös törzssel, két-három nagy ággal és lombbal ábrázolták a fákat, amelyek fajtája nem határozható meg. Mégis két körülmény arra mutat, hogy az egyéniesítéshez a növényföldrajz esetében is ragaszkodtak. A kép nem a megszokott, római kori ideális tájkép. Nem ábrázoltak sem pálmafát, sem ciprust: a Dunántúlon egyik sem volt honos. Plinius erdőkben gazdag, makktermő tartománynak nevezte Pannoniát, és az ábrázolás ennek felel meg.

Még szembetűnőbb a helyi, dunántúli táj jellemzőse, ha az állatokat tekintjük. A képen csak a Dunántúlon honos állatok jelennek meg. Lovak, vaddisznók, kutyák, őzek, szarvasok. A medaillon felső részén egy lovas kutyákkal szarvasokra vadászik. A középső sávban egy-egy fához kötött hátszló és két kutya ül. Az alsó sávban szintén egy-egy vadászkutyát ábrázoltak. Az egyik ló vadászat közben, egy-egy másik fához kötve áll a medaillon peremén. A két ló szerszámozása különböző. A bal oldali mellé a nevét is felvették: *In(n)ocentius*. A tulajdonnév a ló kiemelt szerepére mutat: minden bizonnyal a megajándékozott kedvenc, békés, nyugodt lova volt. Látszik ez a felszerszámozásán. Innocentius nyakán díszes szíjzawat látható, a szügyhámon pedig lunula lóg.

A középső sáv bal felső sarkában házacskája mellett nyúl pihen. A sáv alsó részén egy, a hátán fekvő vadkant beleznek; mellette a fa tövében egy fiatal vadkan alszik. A vízparton kecske ül, jobbra pedig egy szarvas feldolgozásához fognak hozzá. Kosárban kifogott

halak: egy szolga horgászik és merítőhálójával készül kiemelni a megfogott halat. Gondoljunk a 19. századi Balaton még rendkívül gazdag halállományára. Bal oldalon, a vízparton olvasható a *Pelso* név. Legalul vaddisznóvadászat folyik; őz legel és szarvas pihen.

A Seuso-edények egy része jól értelmezhető a kö-

Fotó: Mátyus László

**Geometrikus mintájú
korsó / Ewer with
Geometric Motifs**

4. század, ezüst,
öntött, vésett;
magasság: 55 cm,
súly: 2804 g,
űrtartalom: kb. 4 l /
4th c., silver,
cast, engraved;
height: 55 cm,
weight: 2804 g,
volume: c. 4 l

Fotó: Mráv Zolt

←
**Seuso feleségének
toalettdoboza /
Casket of Sevso's Wife**

4. század, ezüst,
domborított;
magasság: 32 cm,
Ø 20,7 cm,
súly: 1051 g /
4th c., silver,
embossed;
height: 32 cm,
Ø 20,7 cm,
weight: 1051 g

zép-Duna-vidéki fémművesség alapján, mások kereskedelmi úton jutottak tulajdonosának birtokába. Pannónia a 4. század egyik jelentősebb fémműves-, főként ezüstműves-vidékének körzetében fekszik, ahol

három műfajban és tárgytypusban produkáltak jelentőséget: ezek a niellos ezüst- és bronztárgyak, a díszes, hagymafejes fibulák és domborműves ládikaveretek. A pannon tartományokban két pénzverde működött. Sisciában (Sisak, Horvátország) és Sirmiumban (Mitrovica, Szerbia), ahol képzett mesteremberek álltak rendelkezésre. Délebbre Naïssusban (Niš) bizonyított ezüstművesműhely. Távrolról is érkeztek luxuscikkek Pannóniába. Tácon (Gorsium) Gandarából származó csontfésű, Szombathelyen (Savaria) elefántcsont szobrocska került elő, Kínából hernyóselymet és aranytextilt exportáltak, valamint távoli kereskedő teherhordóit tanúsító tevecsonatok *bizonyítják*, hogy a birodalomnak ebben, a katonailag különösen fontos, de gazdaságilag jelentéktelen tartományában a 4. században volt olyan gazdag réteg, amelynek tagjai az ilyen és hasonló tárgyakat meg tudták vásárolni. Közéjük tartozott Seuso és családja.

A kincset alighanem 374-ben, az aratás idején az Alföldről betörő szarmaták elől rejtették el. A betörés váratlan volt: Ammianus Marcellinus leírásából és ásatási megfigyelésekből tudjuk, hogy az ellenség hónapokig tartózkodott a Kelet-Dunántúlon. Ennek a támadásnak esett áldozatul Seusónak és családjának a lakóhelye.

TÓTH ENDRE
régész

Válogatott irodalom

Nagy M.–Tóth E.: A Seuso-kincs és Pannónia. *Valóság*, 33. 1990:8. 85–94; Nagy M.–Tóth E.: The Seuso Treasure: a new approach – a new chapter? The Pannonian connections. *Minerva*, (London) I. 1990:7. 4–11; Nagy M.–Tóth E.: A Seuso-kincs. *Élet és Tudomány*, 45. 1990. 1199–1201; Nagy M.–Tóth E.: The Seuso Treasure Mystery. *New Hungarian Quarterly*, 32. 1991. 35–45; Nagy M.–Tóth E.: The Seuso Cauldron. *Minerva*, 1. 1990:10. 22–23; Nagy M.: A Seuso-kincs pannóniai kapcsolatai. *Magyar Tudomány*, 1994:3; M. Mundell Mango: *The Seuso Treasure*. Part 1. Ann Arbor, Michigan, 1994; Tóth E.: Római kincslelet. *História*, 2002:9–10.; *A Seuso-kincs és Pannónia / The Seuso Treasure and Pannónia*. Szerk. Visy Zs. Pécs, 2012 c. kötet magyarul és angolul megjelent tanulmányai: Nagy M.: A Seuso-kincs pannóniai kapcsolatai, 49–63; Tóth E.: A Seuso-kincs – egy észak-pannóniai ezüstkincs, 64–79; Mráv Zs.: A polgári összecsukszerű ezüstállvány és a Seuso-kincs, 80–106, Mócsy A.: Pannónia törzsi arisztokráciája a késő római korban, 107–111.